

Vrijheid van meningsuiting?

De ervaringen van vrouwen en non-binaire personen met migratieachtergrond met online haat.

Een onderzoek door Kif Kif vzw, Sankaa vzw en Hand in Hand vzw. Met financiële steun van de Cel Gelijke Kansen van de Federale Overheidsdienst Justitie.

Voorwoord

Dit onderzoeksproject is een samenwerking tussen Kif Kif vzw, Sankaa vzw en Hand in Hand vzw, met hulp van Rainbow Nation Brussels. De aanleiding voor het project waren verschillende ervaringen met online haat van medewerkers, vrijwilligers en sympathisanten van onze antiracistische organisaties. Ook merken we dat er online veel haatboodschappen worden gericht aan onze organisaties zelf. We zijn daarbij de kanarie in de koolmijn van het publieke debat: hoe beïnvloedt de (electorale) opkomst van extreemrechts het publieke debat en hoe reageert zo'n verrechtsende samenleving wanneer minderheden het woord nemen, en de discriminatie aanklaagt die ze elke dag meemaken? En welk effect heeft die haat op individuen, groepen, gemeenschappen en de samenleving?

Het leek ons nodig om de ervaringen van doelwitten zelf in kaart te brengen, en in te zoomen op de racistische, seksistische, queerfobe en intersectionele dimensies van het fenomeen. Die blijven nog te vaak buiten beeld, terwijl de meeste meldingen van online haatspraak bij zowel Unia als bij het Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen (IGVM) wordt gedaan door vrouwen, etnisch-culturele minderheden en LGBTQ+ personen¹. Vanuit hun ervaringen en inzichten doen we ook een aanzet voor een beleidsmatige aanpak van het probleem, waarbij we het belangrijk vinden om niet alleen individuen, maar ook betrokken instituten aan te spreken op hun verantwoordelijkheid.

Het project werd uitgevoerd in de periode tussen januari 2022 en juni 2023 in Vlaanderen en Brussel. Het doel was om de ervaringen van doelwitten van online haat (vrouwen en non-binaire personen met migratieachtergrond) te bundelen en te gebruiken om het brede publiek te sensibiliseren en om beleidsaanbevelingen te doen rond de aanpak van online haatspraak. De aanbevelingen van de geïnterviewden werden afgetoetst bij experts (juristen, psychologen, journalisten, medewerkers van meldpunten) en aangevuld met literatuuronderzoek verwerkt in een beleidsdocument en een socialemediacampagne. Daarbij werd de link gelegd met het politieke en maatschappelijk debat rond de vrijheid van meningsuiting. De projectpartners gebruiken de beleidsaanbevelingen en het eindproduct in hun lobbywerk, onder andere in de aanloop naar de aankomende verkiezingen en bij de voorbereiding van het interfederaal actieplan tegen racisme.

Nadat we voldoende deelnemers gevonden hadden, begonnen we het project met een bijeenkomst waarin we als doel hadden om het project voor te stellen en feedback te verzamelen op het opzet. We gaven ook meer informatie aan de deelnemers over hoe we traumasensitief te werk zouden gaan, onder begeleiding van een psycholoog. Nadat we de vragenlijst opgemaakt hadden op basis van de internationale literatuur en alle interviewees een vorming gevolgd hadden over traumasensitief interviewen, gingen we aan de slag met de interviews. Er werden in totaal 10 diepte-interviews afgenomen in de periode tussen juni en oktober 2022. Na de eerste analyse van de interviews, organiseerden we nog een bijeenkomst met de deelnemers om de onderzoeksresultaten en de uit de interviews gedestilleerde aanbevelingen terug te koppelen. Het is belangrijk om te benadrukken dat onze eigen ervaringen als antiracisme-organisaties met online haat verder gaan dan enkel de interviews die afgenomen werden. Medewerkers van onze organisaties en partnerorganisaties werden namelijk al verschillende keren doelwit van haatcampagnes, ook tijdens het uitvoeren van dit

¹ https://igvm-iefh.belgium.be/sites/default/files/160_-_wraakporno_youtoo.pdf en [https://www.unia.be/files/Documenten/Publicaties_docs/Haatspraak_en_haatmisdrijven_\(Unia_-_Jaarverslag_2022\).pdf](https://www.unia.be/files/Documenten/Publicaties_docs/Haatspraak_en_haatmisdrijven_(Unia_-_Jaarverslag_2022).pdf)

project. Dit betekent dat we van zeer dichtbij de oorzaken, dynamieken en gevolgen van online haat konden observeren. Tenslotte werd alles verwerkt in dit rapport en in een socialemediacampagne gericht aan het brede publiek.

Dankwoord

Allereerst gaat onze grote dank uit naar de mensen die doelwit zijn van online haat die tijd en ruimte vrijmaakten voor dit onderzoek, en meedachten over oplossingen. We zagen jullie strijd en moeilijkheden, en de moeite die het jullie soms kostte om deze verhalen te delen. We zagen ook jullie sterktes en inzichten, en vastberadenheid om de situatie te verbeteren. Doorheen het project konden sommigen oude pijn loslaten, en in verbinding komen met lotgenoten. Soms was de herkenning van elkaars ervaringen met online haat ook pijnlijk en haalde dit proces oude wonden open. Bedankt voor jullie eerlijkheid, geduld en mildheid.

Ook veel dank aan alle medewerkers en vrijwilligers van Hand in Hand, Sankaa en Kif Kif die bijdroegen aan het project. Illustrator Gilani Raja maakte de beelden bij de socialemediacampagne en bracht zo ons onderzoek tot leven. Brenda Anyango ondersteunde ons en de deelnemers bij alles wat te maken had met de psychologische impact van het project. Tenslotte bedanken we Sarah Schlitz en de Cel Gelijke Kansen (FOD Justitie) voor de financiële steun.

Trigger warning: Dit rapport bevat expliciete beschrijvingen van onder meer racistisch, seksistisch, homo- en transfoob geweld en trauma.

I. Analyse van de interviews

1. DE GEÏNTERVIEWDEN

We interviewden 10 personen in de periode juni-oktober 2022. We vonden de deelnemers via onze eigen netwerken en door middel van een oproep op sociale media. Hun leeftijd varieerde tussen 16 en 37 jaar. Onder de geïnterviewden waren vier mensen met een publiek profiel. Ze waren prominent aanwezig in de journalistieke media, politiek, het maatschappelijk middenveld of op sociale media als online influencer. Drie anderen hadden een semi-publiek profiel: zij waren actief in de ballroomgemeenschap of woordvoerder/vertegenwoordiger van een maatschappelijke organisatie. Drie mensen hadden geen publiek profiel. Onder de geïnterviewden waren zeven vrouwen, waarvan één trans vrouw. Drie personen zijn non-binair. De helft identificeert zich als queer of panseksueel. Afwisselend spreken we in de analyse dan ook van 'homo- en trans(fobie)' en 'queer(fobie)'.

Alle geïnterviewden hebben een migratieachtergrond. Meer dan de helft van de geïnterviewden zijn mensen van Afrikaanse origine en drie deelnemers zijn geadopteerd. Vijf deelnemers gaven aan een islamitisch religieuze opvoeding te hebben gehad. De meeste geïnterviewden zijn hoogopgeleid en hebben hechte familiebanden. Ze zijn vooral progressief georiënteerd en in meer dan de helft van de gevallen gaven ze aan zich in te zetten voor sociale verandering.

2. DE VERSCHILLENDE VORMEN VAN ONLINE HAAT

De geïnterviewden waren bijna allemaal erg actief op sociale media voordat ze de eerste keer met online haat geconfronteerd werden. Ze gebruikten Instagram, Facebook en Twitter. De helft van geïnterviewden gebruikte datingapps en de jongere deelnemers gebruikten TikTok. Meer dan de helft gaf aan op deze platforms actief te zijn voor werk of activisme.

De online haat was meestal gericht tegen het feit dat de geïnterviewde een migratieachtergrond had. In een groot deel van de gevallen speelden daarbij ook misogynie en homofobie een belangrijke rol, soms ging dit ook gepaard met islamofobie. Bijna altijd ging het om een combinatie van verschillende van deze elementen, net zoals in het dagelijks leven van de geïnterviewden.

“(...) Het was heel vaak: ‘Makak. Ga terug naar je land. Je had nooit hier mogen komen.’”

“(...) I did my coming out when I was 13 and since that I saw that my family accepts me, I was more open to social media, I was more open in society. And then I started using social media. And then being a man who's feminine is really something difficult in social media. They're always like ‘the nails, the hair, the earrings and stuff’.”

De haat bestond meestal uit een mix van haatzaaijerij en intimidatie. In sommige gevallen werden privégegevens zoals adressen online gedeeld (doxing). In enkele gevallen werden ook micro-agressies genoemd en openbare vernedering, en was er sprake van bedreigingen of toespelingen op geweld (verkrachting, doodsb bedreigingen).

“ ‘Ga eens terug naar Marokko, daar ga je wel zien wat ze hebben gedaan. Ga terug eens naar India, daar gaan ze je wel verkrachten’. ”

"They will send pictures and video's, audio's, DM's. On Grindr, also like, DM's and pictures. (...) they were like 'Oh, you are black, you're like shit'. And they used to send me pictures of toilets full of shit."

"Dreigingen stonden wel in de comments section, maar eerder van: 'ik hoop dat je sterft' en 'ik hoop dat je familie sterft.'"

Welke socialemediaplatformen door de doelwitten als veilig of onveilig werden bestempeld, varieert sterk. Wat wel overeenkwam, was dat de geïnterviewden bij veiligheid of onveiligheid vooral afgingen op hoeveel controle je hebt over de privacy-instellingen, en of je er vooral geconnecteerd bent met bekenden of met onbekenden.

3. HOE WERKT ONLINE HAAT?

Aanleiding van online haat

De online haat waarmee geïnterviewden werden geconfronteerd, volgde in bijna alle gevallen op een statement, post of artikel van het doelwit over een maatschappelijk onderwerp. Voor publieke profielen volgde de online haat vaak na een optreden in de media, waar dan op gereageerd werd door politici en waarna de beschuldigingen overgenomen werden door trollen. Bij niet-publieke profielen was de aanval vaak gebaseerd op een profielfoto of tekst waaruit blijkt dat het doelwit iemand van kleur is. De haat was in bijna alle gevallen een mix van openbare haat en privé-haatberichten.

"Het is altijd een uitspraak of een artikel dat ik maak, maar dat dan ook automatisch gekoppeld is aan wie ik ben. Alles wat ik zeg, schrijf of doe, wordt automatisch geïnterpreteerd vanuit mijn achtergrond, maar dan vanuit dat wat zij denken over mijn achtergrond. Dus eigenlijk dat wat ik vertel, is bijzaak en is voor hen een platform om te vertellen hoe dat zij denken dat de situatie is. Als ik over armoede spreek, dan gaan zij reageren: ja, dat is door de vluchtelingen of de zakkenvullers/Marokkanen. Als ik over discriminatie spreek, dan reageren ze automatisch: ga naar je eigen land."

"I got some like "lose weight", "you're big", "you're too dark", about my skin. And it's also about being feminine, as I was telling you, you see I'm feminine but I have a beard. And I love doing makeup with my beard and stuff and that's what people can't understand but this is me and coming telling me that you should "raser ta barbe", I'm like this is mine, I do whatever I want with it."

"Ik werd aangevallen op Twitter toen ik net afgestudeerd was. Dat was een eye opener, hoeveel impact het had als één iemand online een reactie geeft. Hij was ook niet zomaar iemand, maar een regeringslid. Dat was voor mij echt verrassend, hoe zo iemand er niet voor terugdeinst om een achttienjarige onder de bus te gooien."

Online en offline haat: een dubbele kwetsbaarheid

In ongeveer de helft van de gevallen is er een direct of indirect verband tussen de online en offline haat, zoals pesten, op het matje geroepen worden door een persoon in een machtspositie, een familieconflict, doxing (het openbaar maken van iemands privégegevens zonder diens toestemming), bedreigingen, fysiek geweld en roddels. Hoewel er niet altijd een direct verband is tussen de online en offline haat, komen ze wel voort uit hetzelfde structurele racisme en dezelfde structurele ongelijkheden. Zo rakelt online haat voor veel van de geïnterviewden herinneringen op aan eerdere ervaringen met offline haat en racisme. De psychische impact is dus vaak een combinatie van beide

fenomenen. Meerdere geïnterviewden zeggen gecrasht te zijn door een combinatie van online haat en het racisme dat zij in het dagelijks leven offline al meemaken.

“Ja, mailen naar mijn bazen, uh uh. Zelfs op een gegeven moment, maar da's wel heel zeldzaam. Eerst hebben ze mijne man gevonden en daar dan iets naar gestuurd of allez. Uhm. Maar da's 't... Ja, da's, da's heel zeldzaam, zelfs als 't vijf keer is gebeurd, zal 't veel zijn, maar dan nog. Dat was wel heel eng. Uhm, en uh, ja die offline haat is, heeft zich af en toe ook gewoon in het echte leven afgespeeld. Dus ik kan eigenlijk niet zeggen wat dat de methode was, want ik heb het gevoel dat zo alle methodes in het draaiboek wel op mij zijn gebruikt. Ik ben ook gedoxt geweest, mijn adres is online gelekt.”

“Tagging the police under my post. It can get to this extreme point. And sometimes online hate starts online, but it really ends up being physical. I remember a year ago, I was here talking about what's going on in Burundi. I didn't mention that I was in Belgium, so people thought I was in Burundi. They were like: we are going to kill you. We know where you live.”

“I was talking with a guy and then I didn't agree to meet up with him and then he got like upset. So after that he spread like rumors about me that I was like sick, that I had HIV and this had quite a big impact when I was like a teenager.”

“Ik denk als ik de keuze heb om constant thuis te zitten, allez, niet de keuze, maar als ik moet kiezen tussen constant thuis zitten maar online wel actief zijn, of niet online actief zijn maar wel constant buiten zijn om te werken, dan zou ik wel thuis blijven. Want ik weet als vrouw online kan er wel, kunnen er wel dingen gezegd worden, maar ik weet offline, buiten, in het echte leven, daar word je meestal, soms aangeraakt of... Worden er ergere dingen van seksisme meegemaakt dan online.”

Georganiseerde haat

Voor publieke profielen bestond de haat vaak uit een aanval van een publiek figuur of machtsfiguur waarna er trollen met haatberichten begonnen. Dit zijn georganiseerde haatcampagnes. Dat dit soort campagnes centraal worden aangestuurd vanuit besloten groepen op Discord of Telegram is onder meer aangetoond in de Pano-reportage over Schild en Vrienden, en blijkt ook uit de ervaringen van de geïnterviewden. Die gaven aan dat een haatgolf specifiek ontstaat wanneer bepaalde politici een aanval op hen inzetten. Bij geïnterviewden met semi-publieke profielen is het vaker een combinatie van haat van individuen en minder georganiseerde groepen trollen.

“Uhm, d'r zijn artikels over mij geschreven op van die extreemrechtse websites waar de 'k ik gefotoshopt ben als aap of als dictator was. Allez, als ge bij 'Doorbraak', mijn naam intikt, dan gade echt zotte shit vinden. Uhm, d'r zijn video's over mij gemaakt, podcastafleveringen, allez, dat is, dat gaat echt wel redelijk ver. Er is echt content gecreëerd met haat naar mijn persoon.”

“De dag na mijn open brief stond ik letterlijk op elke voorpagina van elke gazet. Allemaal. Ik krijg nul haatberichten. Niks. Drie weken later doet ene of andere politieker, die op dat moment niet zo bekend was, er een blogpost over (...) Het was in de begindagen van N-VA, later werd dat heel erg overgenomen door Vlaams Belang, maar in de begindagen van de N-VA denk ik dat dat echt een strategisch ding was. Dat die echt een trollenleger hadden. Nu hebben ze dat niet meer nodig hé. Dat zou ook te hard opvallen.”

“Ik heb gerichte campagnes ervaren vanuit een extreemrechts oogpunt, en ook een tijdje vanuit Sharia4Belgium, maar da's al lang geleden. Die extreemrechtse trolls noemen zich de Joodse lobby. Ze noemen zichzelf zo, maar eigenlijk is dat de pro-zionistische lobby. Dat was duidelijk heel gericht en georganiseerd.”

“Daar zit dus meer achter en ook die trollen aanvallen die ik heb gezien, één keer bij mezelf, maar meerdere keren bij anderen, voornamelijk vrouwen van kleur, dat is georganiseerd. Je weet dat. Dat speelt zich niet af op Facebook, Instagram of Twitter; dat speelt zich af op Telegram, op al die andere super versleutelde platformen. Je hebt daar dus geen zicht op. Dat zijn besloten groepen. Dat zijn mensen die echt namen droppen van bepaalde mensen om hen dan aan te vallen.”

Geïnterviewden met een publiek profiel geven aan dat de haat, nadat ze de eerste keer gaat liggen, regelmatig opflakkert wanneer ze in het nieuws komen, of soms zelfs in de nasleep van haatcampagnes tegen andere vrouwen met migratieachtergrond.

Doel: minderheden het zwijgen opleggen

Bijna alle geïnterviewden gaven aan dat de haataanvallen tegen hen bedoeld waren om hen het zwijgen op te leggen. De duur van de georganiseerde haataanvallen die ter sprake kwamen, varieerde tussen een aantal dagen en een aantal weken. De impact van de aanval op het doelwit was echter van veel langere duur: de meeste geïnterviewden hadden er jaren later nog last van, bij een enkeling duurde het minder lang, maar nog steeds enkele maanden.

“Dus ik denk dat het, uh, heel erg de bedoeling was om mij te intimideren tot op 't punt dat ik zou zwijgen. Zo mij vermoeien en mij gewoon doen stoppen met schrijven en met spreken dat was, dat is echt wat ik altijd heb gevoeld van, al dit is ruis, bedoeld om mij de mond te snoeren.”

“Sometimes I find myself going back to what I posted some years ago and try to delete everything. I'm thinking: if this can be misinterpreted, I have to delete it or I have to try to dilute what I want to say. I'm trying to not be "too much" all the time. You can't imagine how mentally exhausting this can be and it makes you paranoid. Some things happened recently concerning the death of Queen Elizabeth. There were people insulting me but also people saying: how should I mourn the death of someone who committed genocide against my people? So, I had something to say about that. But being so paranoid, especially when you're going through the immigration process and people are asking you about your social media. I remember asking for a visa and they asked for my social media. So, when you're a black person, they have to investigate everything. You're so paranoid because of previous experiences and you know how your identities can be used against you.”

4. DE ROL VAN ORGANISATIES, INSTITUTIES, RECHTSSYSTEMEN

De geïnterviewden met een publiek en semi-publiek profiel maakten het vaakst melding van de online haat bij een officiële instantie. De doelwitten met niet-publieke profielen maakten er meestal geen melding van. Vooral de meldingen van doelwitten met publieke profielen lijken serieus genomen te worden door organisaties en instituten.

“Het was publiekelijk geweten dat ik bedreigd werd. Dat stond in de kranten, dus ze hadden niet de mogelijkheid om het niet serieus te nemen. Dat namen ze goed op. Ik had een keer een klacht ingediend tegen offline racisme en bedreigingen; dat is totaal niet opgevolgd geweest. Daar heb ik nooit meer iets van gehoord. Ik denk spijtig genoeg dat mijn tweede ervaring de echte ervaring is die de meeste mensen meemaken, dan wanneer iets in de media komt en men eigenlijk moet handelen.”

De belangrijkste gebruikte meldpunten zijn Unia, de politie en het coördinatieorgaan voor dreigingsanalyse (OCAD). Enkele geïnterviewden vertelden hun verhaal en vonden steun bij LGBTQ+-organisaties of een ondersteunende dienst op school of het werk.

Slechts één van de geïnterviewden ondernam juridische stappen en stelde zich burgerlijke partij tegen haar belager. Dit heeft onder meer te maken met de aard van de wetgeving rond online haat. Die bemoeilijkt de klachtenprocedure en de juridische vervolging van daders. Een rechtszaak zorgt er bovendien voor dat er nog meer haat en onveiligheid kan volgen – vooral bij mensen met een publiek profiel.

“Maar die zei zelf tegen mij van, weet goed dat, als jij tegen ons iets zegt dat een strafbaar feit is, dat wij niet anders kunnen dan daar iets mee doen. Wij zijn verplicht, wettelijk gezien. Als jij ons hier vertelt dat iemand u iets aandoet dat niet mag, dan moeten wij de PV opstellen en dan moeten we daarmee voort en dan moeten we dat naar het parket sturen en zij doen daarmee wat ze willen. Dus nog voor ik begon te spreken wist ik, als ‘k ik hier ga zeggen: ‘X heeft gisteren een video over mij gemaakt en gisteren hebben ze mij gedoxt en dat is zijn schuld. Als ik dat hier uitspreek dan wordt er een PV opgesteld die naar ‘t parket gaat en dan kunnen ze X ervoor aanklagen of dat ‘k ik dat nu wil of niet. Dus ja, de komende twee uur daarna hebben wij daar zitten praten van: ‘stel dat hypothetisch gezien een persoon een video over mij heeft gemaakt. (...) Maar dat kader ontbreekt, ook voor hun. Die vinden dat ook keifrustrerend. Die hadden ook zoiets van. We wouden dat jij hier gewoon in vrijheid uw verhaal kon zeggen en we wouden dat jij, he, dat wij u hier iets concreet konden aanbieden. Of dat we efkes een week ne, ne, ne wagen voor uw deur kunnen zetten Maar zolang dat jij niet kunt spreken, kunnen wij ook niks doen. Dus allee, dat kader is, is fucked up.”

“Stel, ik dien klacht in. Tegen Joske. En daar wordt een PV opgesteld en Jos wordt gebeld en zegt ‘X heeft klacht ingediend’. Bij iemand die iets minder bekend is als ‘k ik zou Joske misschien denken. ‘Oh wow fuck, amai oh ik, ik ben nu bang geworden, ik ga dit niet meer doen’. Maar bij mij, wat doet Joske, die maakt ne post, dat gaat viraal. Heel rechts word wakker. Ik word constant belachelijk gemaakt en getoond ‘again’. Dat maakt mij leven alleen maar moeilijker, eh. En het enige dat er gaat gebeuren is dat Joske misschien misschien maar een taakstrafke krijgt of efkes moet nadenken of ‘k weet niet, de inconvenience van eens naar de flikken bijvoorbeeld. (...) Ik heb drie kinderen. Ik heb een leven dat vooruit moet. Dus dit systeem werkt op geen enk-, allee, dat systeem van uhm rechtspraak of bestraffing werkt op geen enkele manier voor mij.”

De geïnterviewden hebben veel kritiek op de instituten, organisaties en rechtssystemen die hen moeten beschermen tegen online haat. Zo zien zij te veel grijze gebieden in de wetgeving en te veel racisme en *victim blaming* binnen de politie. Dit is in sommige gevallen het gevolg van eerdere ervaringen met agressie en geweld door politiemensen – online en offline. In het algemeen ervaren zij de rechtssystemen als te wit. Ze zien te weinig acties na meldingen, en een aanpak die geen rekening houdt met intersectionaliteit (de dynamiek van meerdere vormen van onderdrukking op basis van verschillende identiteitskenmerken).

Over het algemeen hebben de geïnterviewden weinig vertrouwen in politie en andere instituties, wat ook blijkt uit [eerder onderzoek](#). Bij velen leeft het idee dat online haat iets is waar niks aan kan worden gedaan. Sommigen moeten zwijgen vanwege de werk- of studiecontext. De meeste geïnterviewden kennen hun rechten niet, en zijn niet bekend met instanties voor meldingen of hulp. Ze geven aan dat ze niet veel hadden aan instanties zoals Unia. Slechts een van de geïnterviewden is door Unia geholpen om gerechtelijke stappen te ondernemen, en bij het uitwerken van haar dossier. Een andere geïnterviewde vond wel gehoor bij Unia, maar kreeg te horen dat er geen mogelijkheden

waren om actie te ondernemen tegen de haat. De geïnterviewden met publieke profielen hadden meer toegang tot en kennis van meldpunten en vervolgstappen dan die zonder publiek profiel.

“Ik heb dus een keer een melding gemaakt bij Unia, omdat het echt heel zware impliciete beledigingen waren. Maar omdat het over een anoniem online account ging, valt dat in de Belgische wetgeving in een hele geladen grijze zone. Dus Unia zei: je moet eigenlijk weten wie dat is voordat we iets kunnen doen en dan stopt het.”

“Legal ones never, because I know I will not get really far. There will be no repercussions and I will lose time and money.”

“Zij doen tout court te weinig doen rond rechten van minderheidsgroepen en dan zeker niet online. Er is een groot verschil met heel het debat rond deradicalisering waar jongeren flikken aan de deur kregen als ze iets in vraag stelden rond Charlie Hebdo en de aanslag in Parijs. Mensen moest maar iets online zitten van: je ne suis pas Charlie Hebdo en je had kans, als je bij een bepaalde doelgroep hoort en dan heb ik het over leeftijd en afkomst en waar je woont, dat je flikken aan de deur kreeg. Er zijn toen echt wel wat zotte verhalen verzameld. Als ik het verschil zie met de reactie daarop en met de reactie op racisme, op haat tegen non-binaire mensen of mensen met een ander gender dan het geslacht waarmee ze geboren zijn, wat dat zij online meemaken en wat al jaren meegaat. Ik denk dat daar echt naar mijn gevoel veel te weinig rond gebeurt, behalve hier en daar een projectje.”

“Ik heb officieel een klacht ingediend en heb er nooit iets van gehoord. Ook weer hetzelfde verhaal. Voor offline incidenten kunnen ze ter plekke komen. Online weten ze niet eens hoe een computer opstart. Het is ook een heel ontoegankelijk formulier. Hetgeen wat toen twaalf jaar geleden bestond. Ik moest echt zoeken waar ik wat moest invullen en ik kon geen screenshots indienen.”

“Nu, toen ik naar Unia ben getrokken, heb ik wel online rondgevraagd of iemand wist hoe dit werkt, of iemand wist wat de beste manier is. Ik heb dan ook mensen van Unia en het Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen gesproken. En dan zeiden zij van: moest het niet lukken, dan kun je bij mij aankloppen en ik weet wel een achterpoortje. En dan denk ik: wauw, opnieuw privilege dat ik het netwerk heb om dat aan te vragen. Ik wist niet dat ik het had. Ik heb het gewoon gepost. Maar blijkbaar zijn er mensen die daar kunnen bij helpen en dat maakt dat ik die klacht heb neergelegd. Want als ik gewoon naar de website van Unia was gegaan, dan had ik niet geweten waar te klikken.”

“I mean, if it will become like if it will come that far, it becomes, like, physical danger, I will take it to myself, or I will ask my friends and my family, but I will not, like, ask the police unless it's like a murder or something. But yeah, I don't really know. I don't think I'm even informed of like the other institution or instances that are available to help me. And the ones I know, that kind of existence, they will not do something immediately. It will be after one year. So it's already too late.”

“Want als ik zie welke profielen er reageren en waar dat zij werken, dan is dat soms bij de dienst defensie, soms is dat zelfs bij de politie of is dat een oud-politieagent of in security of bij de brandweer. Daar krijg ik wel schrik van.”

“The police is quite problematic because I've experienced homophobia here in the streets where people actually threatened me, beat me up and more. It's already happened so many times. And when I go to the police, they are like: you know those people... you know when you

are gay, it happens. And they don't do anything. And now it's online and I wonder: how are they going to respond?"

5. ROL VAN (SOCIALE)MEDIABEDRIJVEN

Socialemediabedrijven zouden volgens de geïnterviewden meer actie moeten ondernemen om online haat tegen te gaan en om daders aan te pakken. Alleen het verwijderen van opmerkingen of blokkeren - wat zelfs in veel gevallen niet gebeurt - is niet voldoende. De geïnterviewden hebben het gevoel nu zelf de verantwoordelijkheid dragen om de haat een halt toe te roepen, door zich terug te trekken van de platformen. Zij vinden dat er duidelijkere wettelijke kaders moeten komen voor de socialemediaplatformen en controle op het naleven ervan.

Daarnaast zien de geïnterviewden dat de reguliere, journalistieke media een grote rol spelen in negatieve beeldvorming. Door hun woordgebruik en de titels en foto's die boven artikels worden geplaatst, werken ze stereotypering van gemarginaliseerde groepen in de hand. Het vijandige klimaat dat zo ontstaat in het publieke debat, is volgens hen een factor die zorgt voor een toename van (online) haataanvallen. Daarnaast dragen ze een aanzienlijke verantwoordelijkheid voor het verspreiden van haatboodschappen door het bieden van een platform aan daders en haatzaaiers, zo stellen de geïnterviewden.

"For Instagram it's a bit like messy because you can't say "oh, I hate Ikea, it's shit". And they will block your account. But you can say racist stuff, you know, about migrants and stuff like that, and we'll just keep it open. Or you can say something like about like sexual, sexual health, sexual education. They will block you. But you will be completely degrading somebody, you know, sexually harassing somebody, but they will keep it."

"Ik vind het wel raar dat er de Belgische overheden of zo geen zicht hebben op wat er gebeurt op TikTok bijvoorbeeld of op Twitter. Dus ik vind wel dat er wat meer budget mag ingestoken worden in wat er vooral bij jongeren dan gebeurt op die TikTok, op die social media. Want ik ben sowieso niet de enige en er zijn zelfs verhalen van mensen die, helaas - misschien trigger warning - ja het niet hebben overleefd na die aanvallen constant op social media."

"Ja, ik denk dat die verantwoordelijkheid gigantisch is, maar ik heb het gevoel dat daar, dat die een soort van untouchable zijn."

"(...) heel dat sensibiliseren, die zijn sensibel he, die weten heel goed dat dit aan de hand is en die kapitaliseren daarop. ja, dat is die hun verdienmodel"

"Eh, de, toen daar in den tijd dat Sharia for Belgium en zo nog actief waren of toen dat er de eerste Syriëstrijders werden opgeleid enzo. Dat kwam deels omdat die aanstoker vrijgeleide kregen overal. Die konden hun boodschap verspreiden, en op een gegeven moment konden die dat niet meer en werden die doodgezwegen en was er een soort omerta in de media ook. Die werden niet meer uitgenodigd. Die Belkacem werd niet meer gevraagd door serieuze media en het stopte ook voor een groot stuk. (...) Ik denk dat het de beste tool is gewoon de de-platforming geweest. (...) Maar op een of andere manier blijven wij in Vlaanderen jongen, witte mannen, en extremisme, wij blijven dat uit mekaar trekken alsof dat die niet hetzelfde

doen. Alsof dat dat geen extremisten zijn die mensen aan 't radicaliseren zijn. Terwijl ze zijn dat wel he. Waarom wordt nen Tom Van Grieken behandeld als eender welke andere politieker? Waarom wordt die uitgenodigd om op Ketnet te gaan dansen? What the fuck?! (...) Kunde gij u voorstellen dat Fouad Belkacem op Ketnet een danske komt doen?"

"That media absolutely plays a role in the way trans people are perceived, black people, migrants, women. All of that, really like... Absolutely. Taken out of context, label it so people make associations. And for people who don't really do research and only depend on TV or the news, they will not take the time to understand."

"Je hebt een tendens dat, er is daar ook onderzoek naar gedaan in de VS, in het nieuws minderheidsgroepen heel negatief en als een groep geportretteerd worden. En daar tegenover staat een klein aantal mensen met een migratieachtergrond die sleutelposities krijgen. Dat gaat dan over twee ministers in een regering, een nieuwslezeres, een acteur, eigenlijk is dat de uitzondering, maar dat creëert het idee dat ongelijkheid weg is, want je onthoudt net die uitzonderingen."

"Maar heb 'k ik echt een afspraak gemaakt een jaar of twee geleden van 'ik kies mijn eigen titels', zowel online als offline, want daarvoor koos ik mijn eigen titels, maar eigenlijk in gedrukte krant, maar maakte de eindredactie online daar hun eigen ding van. (...) Het aantal clicks op mijn artikels is gekelderd sinds ik mijn eigen titels post, maar het aantal haat comments ook."

6. MAATSCHAPPELIJKE CONTEXT

Als het gaat over de maatschappelijke context waarin de geïnterviewden online haat meemaken, zien ze structureel en institutioneel racisme, misogynie, homofobie, transfobie, seksisme, islamofobie, queerfobie, armoede, en structurele ongelijkheid als voedingsbodem. Ze benoemen expliciet hoe deze uitsluitingsgronden intersectioneel op elkaar inspelen en aangepakt moeten worden. Ze benadrukken daarbij dat maatregelen die enkel gericht zijn op de situatie van vrouwen, of de LGBTQ+-gemeenschap, of enkel op die van mensen van kleur, altijd een grote groep doelwitten zullen uitsluiten. Tegelijkertijd bestaat ook binnen gemeenschappen van minderheidsgroepen onderdrukking en uitsluiting op basis van verschillende identiteitskenmerken.

De geïnterviewden zien ook een normalisering van online haat, zowel door daders als doelwitten, en een ontkenning van wit-suprematistisch politiek extremisme en *victim blaming*. In het algemeen stellen ze een verrechtsing van het publieke debat vast.

"Dat je merkt dat vroeger men ging schuilen achter een fake account of was dat iets voor op café. Nu zitten echt meer witte mannen die in een zeer geprivilegieerde situatie zitten, met hoge diploma's en goede jobs, die het platform ook gebruiken om hun haat te spuien, maar wel anders verpakt."

"Ja, want ook als we het hebben over anonimiteit van racistische trollen. Ik kan je zeggen, er zijn evenveel mensen die anoniem haat uitspreken als mensen die gewoon met naam en toenaam haat uitspreken. Hun job staat in hun bio, hun leeftijd of "Ik ben papa van drie kinderen". They don't give a fuck! Ze zijn er nog fier op. En misschien is dat wel een evolutie

die we nu meer zien. Waar het vroeger meer anoniem was, maar nu zijn mensen racist en proud. Zelfs als Twitter zou zeggen: je mag geen anoniem account hebben, je moet verified zijn. Het verandert niets.”

7. DE DADERS EN OMSTANDERS

Daders

De meeste daders zijn witte mannen, zo geven de geïnterviewden aan. Zeker als het gaat over haat aan het adres van vrouwen met een migratieachtergrond. In de gevallen dat het doelwit non-binair is of queer, is er soms ook haat door vrouwen. Van de onbekende daders online heeft volgens de geïnterviewden ongeveer de helft een authentiek profiel, de andere helft bestaat uit anonieme accounts.

Bij doelwitten met publieke profielen zijn de initiële daders van de haat vaak bekende politici of andere prominente deelnemers aan het maatschappelijk debat, gevolgd door georganiseerde trollen. Zulke georganiseerde haataanvallen worden volgens de deelnemers via versleutelde platformen georganiseerd (zie ook de Pano-reportage over Schild en vrienden). Bij doelwitten met niet-publieke profielen zijn de daders van online haat vaak onbekenden op het internet, maar ook familieleden of klasgenoten die bijvoorbeeld hun leefstijl of hun online uitingen afkeuren.

“Yeah, there are some family members and especially someone who is very religious. Whenever I post something, he's always commenting with homophobic messages.(...) He's a cousin. Especially people I know personally, they always say something hateful followed by "I'm doing this because I know you. Don't do this. You're not supposed to post this." And then there's WhatsApp. Oh, my God. Whatsapp in my family, and also in the black community, it's so shitty. They share my pictures and post. "Did you see what X did?" My mom is sending me screenshots.”

“De infantilisering van jonge, witte mannen is een probleem. Daar gaat dat over voor mij. Het feit dat wij als maatschappij die hele gevaarlijke groep eigenlijk blijven behandelen als kwajongens of als, ze ja, ze weten niet beter of ja maar ja. Gewoon omdat wij die, dat beeld hebben van hen als onze broertjes, neefjes, zonen, is zo fucking gevaarlijk. Als wij niet gaan beginnen kijken naar wat dat die groep aanricht. Naar wie dat die groep aandrijft. Naar wat voor vormen dat de radicalisering van die groep aanneemt en hoeveel effect dat dat heeft op mensenlevens?”

“Op het moment dat ze screenshots van mijn oude tweets begonnen verspreiden werd duidelijk dat ze deze aanval al jaren geleden voorbereid hadden: op de screenshots was mijn oude profielfoto te zien. (...) Ik kon ook de zoektermen zien die zij gebruikt hadden om mijn tweets te doorzoeken: Hitler, Palestina, ...”

Omstanders

Geïnterviewden met niet-publieke profielen krijgen veel minder steun van omstanders dan doelwitten met publieke profielen. Volgens enkele van de geïnterviewden zijn omstanders die zwijgen, zelf daders geworden door te zwijgen. Er wordt ook genoemd dat omstanders soms zelf doelwit van racisme en uitsluiting zijn, of dat er te veel voor ze op het spel staat als ze hun mond opendoen.

Geïnterviewden waren enerzijds blij met omstanders die zich uitspraken en hen steunden, maar hadden soms tegelijkertijd behoefte aan rust. Maar het niet reageren van vrienden, collega's werd het moeilijkst gevonden.

“Er heeft niemand gereageerd in mijn scoutsgroep op een doorgestuurde meme met het n-word terwijl ik de enige zwarte was in de groep. Dat voelde dus als een persoonlijke aanval zelfs als was dat 'niet de bedoeling'. Als er meteen iemand in de groep had gereageerd om duidelijk te maken dat die meme/sticker niet oké is, had ik misschien meer kunnen genieten van mijn kamp een week later.”

“Het is pas toen politici van N-VA zich begonnen uitspreken en mij verdedigden online dat de haat is gaan rusten.”

8. IMPACT OP HET DOELWIT EN DE OMGEVING

De mentale en fysieke impact van de haat op de doelwitten is erg groot, en neemt verschillende vormen aan. Er is een langdurige mentale impact, vaak nog lang nadat de haat gestopt is, die zich kan uiten in een lager zelfbeeld, stress (paniekaanvallen, woede-uitbarstingen, slapeloosheid, paranoia) en depressie (existentiële twijfel). Wat we uit de interviews leerden over de psychologische impact van online haat komt zeer sterk overeen met de bevindingen uit eerder onderzoek². Fysieke klachten zijn slapeloosheid, pijn aan ledematen, nek, schouders, haaruitval, zelfverminking.

De mentale impact kan ertoe leiden dat doelwitten zich niet meer durven uiten online, niet alles bij vrienden kwijt kunnen uit angst voor onbegrip, bang zijn voor de toekomst (een baan verliezen, een studie niet kunnen afmaken, impact op migratieproces/het verkrijgen van een verblijfsvergunning), zich onveilig voelen op school, in de trein en in cafés, bang zijn om herkend te worden op straat of bezorgd zijn om de veiligheid van familieleden.

“Ik herinner mij dat ik heel angstig werd. Ik was super zenuwachtig en ook ik was bang dat iemand mij zou herkennen op straat, want die TikTok hebben heel veel mensen gezien. En ik dacht ook echt effe van: 'ok kijk, misschien heb ik mensen gekwetst. Ik ga een video maken over de goeie dingen over België'.”

“Ja, ik heb, uh, da's nu wel al effe geleden, maar ik heb wel paniekaanvallen gehad als gevolg van de pesterijen. Twee jaar na elkaar kreeg ik paniekaanvallen op kamp. Het eerste jaar ben ik zelfs naar huis gegaan. De tweede paniekaanval was een reactie op het doorsturen van die racistische meme.”

² zie oa [Correlation of Minority Status, Cyberbullying, and Mental Health: A Cross-Sectional Study of 1031 Adolescents](#), Duarte, Cassandra ; Pittman, Sarah K. ; Thorsen, Margaret M. ; Cunningham, Rebecca M. ; Ranney, Megan L. Cham: Springer International Publishing Journal of child & adolescent trauma, 2018, Vol.11 (1), p.39-48 en [Cyberbullying, race/ethnicity and mental health outcomes: A review of the literature](#) Edwards, Lynne ; Kontostathis, April Edwards ; Fisher, Christina Lisbon: Cogitatio Press Media and Communication, 2016, Vol.4 (3), p.71-78

“Dus ik ben eigenlijk iemand die probeert optimistisch en empathisch naar de ander te kijken en met een open blik met iedereen in dialoog gaan. Bla bla. Ik heb daar ook een tijd zo wat mijn handelsmerk van gemaakt. En door wat er is gebeurd de afgelopen jaren is dat wel veel minder geworden. Ik ben helemaal niet meer zo, uh, optimistisch of hoopvol of open.”

“Ik ben altijd een mega feestbeest geweest, ik doe niks liever als op café gaan. En nu denk ik echt na over, kan ik hier weg? Wat voor sfeer hangt er in op dit terras?”

“Ik denk dat ik nog nooit echt op die manier zo echt angst had ervaren. Ik was geparalyseerd. Dat heeft er ook voor gezorgd dat ik het examen niet heb meegedaan.”

“Ik stelde me veel interne vragen en dat zorgde dus echt voor veel slapeloosheid. Dat begon op fysiek vlak door te wegen. Ik raakte mijn bed niet uit. Ik had pijn aan mijn ledematen. De stress zat in mijn schouders en nek. “

“Ik bedoel, ik durf wel zeggen dat ik. Ik heb de afgelopen twee jaar, he, heel slecht geweest. Ook zelf, uh, -verminking gehad en dat had wel te maken met onder andere die online haat die ooit is gebeurd, maar ook zeker de offline haat. “

“En, en dus uh, ik heb, op een gegeven moment is mijn haar uitgevallen. Maar echt zo, met de plukken. Ik kon het er zo uittrekken. Dat was in de periode dat mijn adres gelekt was.”

“Ik rij als eerste klas in de trein. Niet alleen omdat ik een luxepaard ben. Ook omdat ‘k ik gewoon met momenten mij heel onveilig heb gevoeld in de trein. En ik heb, ik heb geen rijbewijs, ik moet overal zijn. Ik pak heel vaak nen taxi. Vanaf dat ‘t donker wordt, pak ik een taxi.”

Voor verschillende geïnterviewden had de haat ook een economische impact. Ze moesten geld uitgeven aan fysieke bescherming (onder meer door het installeren van bewakingscamera's), psychologen, therapeuten en dokters. Verschillende doelwitten verloren professioneel inkomen.

“Een camera aan mijn deur gehangen, dat heeft mij meer al drieduizend euro gekost.”

“Ik weet dat ik de laatste ben binnen de groep mensen rondom mij die mag klagen, want eigenlijk heb ik het goed, maar toch voel ik dat ik heel hard moet opletten met wat ik zeg en wat ik doe om mijn job niet te verliezen, eender waar ik werk. En dan heb ik het niet alleen over mijn huidige werkgever, maar ook al wat ervoor kwam en als ik ooit van job zou willen veranderen die mogelijkheid ook te hebben. Maar ik merk dat wat ik zeg op een andere manier bijgehouden wordt, gescreend wordt, anders geïnterpreteerd wordt dan wat sommige anderen zeggen.”

“Hoeveel opdrachten dat ik ook gewoon niet heb gedaan omdat ze niet safe aanvoelden. Uh, waar ik misschien wel veel geld mee had kunnen verdienen.”

“Nadat ik op sociale media bekendgemaakt had dat ik bij X ging werken begonnen ze oude tweets van mij te verspreiden en uit de context te trekken. Tweets van toen ik 16-17 was met

als argumentatie: 'Kijk wat ze doet en zegt, ze is niet neutraal, kan die functie niet uitoefenen.'

Effect op familie en gemeenschap

De online haat was vaak ook ingrijpend voor familieleden. Die werden in sommige gevallen ook door de ouders aangevallen, kregen vaak racistische opmerkingen. Daarnaast maakten familieleden zich grote zorgen over het welzijn van het doelwit van de haat, wat op zich al veel stress opleverde.

Binnen activistische gemeenschappen zorgde de haat ook geregeld voor een angst om zich uit te spreken. Volgens een van de geïnterviewden doet het antiracisme bij elke haataanval op iemand binnen de gemeenschap tien stappen terug.

"Hoeveel mensen dat nu tegen mij zeggen "ja, ik wil dat ook wel zelf, maar ik zou 't niet aankunnen wat dat jij doe. heel vaak word 'k ik vermeld in interviews met andere mensen als een schrikbeeld."

"Je begint automatisch te denken aan Dalilla, aan Rachida, aan mensen die aan de schandpaal worden genageld. Ik ben een nobody, want ik ben publiek niet bekend, maar ik dacht: als ik ooit wel publiek meer aandacht zou krijgen, dat dit er misschien naar boven wordt gehaald. Ik was al long term aan het denken, maar short term ook gewoon blootgesteld worden aan zoveel racistische berichten dat was voor mij heel pijnlijk."

In sommige gevallen zien de geïnterviewden wel een positief effect binnen hun gemeenschap als gevolg van het feit dat ze zich uitspreken over bepaalde onderwerpen.

"I have friends who did their coming out because of me. No, not because of me, but grâce à moi. And I was really really amazed about it because they saw me growing up in my sexuality, in my gender identity. And then how I was fighting on social media, sharing who I am, sharing what I think, helps them and now they did their coming out - it's amazing - with their family."

9. COPINGMECHANISMEN

De copingmechanismen die de geïnterviewden hanteren zijn uiteenlopend. Sommigen doen niets, zwijgen, stoppen met sociale media of worden minder vocaal, spreken niet langer met journalisten, of spreken niet meer over racisme in het publiek debat en doen zo aan zelfcensuur. Sommige passen hun gedrag in de openbare ruimte aan (op straat, openbaar vervoer, bepaalde kleding mijden, minder uitgaan). In sommige gevallen maken ze andere professionele keuzes.

"Elk racistisch incident of elk, uh uh, eender wat dat er in de wereld gebeurde dat met racisme te maken had, kreeg 'k ik tien telefoons van journalisten. Standaard, nu nog. Uhm. En ik denk dat k ik 9,5 keer van de tien nee zeg en niks doe. En heel vaak omdat ik dat effectief niet wil, maar ook soms omdat' k daar gewoon, omdat ik geen zin heb in de weerstand. (...) Uhm, ook soms op een positieve manier want dat heeft er ook wel voor gezorgd dat ik bijvoorbeeld andere vormen ben beginnen zoeken om mijn boodschap te brengen. Daaruit kijk, ik ben veel meer uh fictie beginnen schrijven, theater maken en zo. Dus ik ben er ook wel blij om voor een

stuk. Maar dat is wel, dat is wel een gevolg van, van die haat of zo, ik ben, ik heb echt mijn hele uhm, carrière of zo daaraan aangepast”

“When I take a break on social media because of people being so mean to me. I sometimes feel okay when I'm not always on social media, not always facing all this hate. But also sometimes I'm like: Aren't I allowing these people to have power, as if they are winning. They insulted and threatened me and I left.”

“Ik ben nu de laatste tijd voornamelijk op Instagram nog actief. Waar ik vroeger een hele activistische rol opnam, vooral queer-related. Maar uit zelfbescherming ben ik wel een stapje terug aan het zetten.”

Soms gaat het over over-compensatie: juist meer expressie online, of heel hard studeren of werken om goed genoeg gevonden te worden.

“Express myself, more than I always do. I decided to give more, to give more of myself. I decided to start taking nude pictures, for example. I decided to start having long nails - I was having short nails before - and sharing it on social media. I started sharing my outfit every morning when I'm going out in the mirror and I have beautiful pictures. I decided to give more of myself for maybe getting a good return of themselves and a positive return than hate. And it worked. It worked for the last eight months now.”

Veel geïnterviewden geven aan dat contact met lotgenoten voor hen erg belangrijk is in het omgaan met online haat. De meesten vonden steun in hun communities. Anderzijds zijn er in deze gemeenschappen veel mensen die gelijkaardig trauma meemaken en zijn ze in sommige gevallen ondergefinancierd. Zo zijn voor LGBTQ+-personen van kleur, die dus een intersectionele uitsluiting meemaken, niet alle LGBTQ+-gemeenschappen ondersteunend, omdat het bijvoorbeeld witte omgevingen zijn die geen voeling hebben met racisme. Ook voelt men zich regelmatig niet begrepen of niet veilig bij witte therapeuten.

“Het is heel moeilijk, en dat is misschien door de positie die ik gehad heb en ook heb, om echte vrienden te vinden. Ik bedoel daarmee echt mensen waarvan dat je weet dat je je open kunt stellen, je bloot kunt stellen en dat dat daarna niet meer tegen jou gebruikt kan worden. En ik heb zo'n groep gevonden en dat maakt dag en nacht verschil. Dat je kunt samenkomen en gewoon dingen kunt vertellen tegen elkaar over zowel het online media gedeelte, maar ook de dingen die je offline tegenkomt. En dat je begrijpt waarover je het hebt, dat niks in vraag gesteld wordt.”

“Eigenlijk heb ik alleen maar steun gevonden binnen de eigen community. Maar als ik daar achteraf ook over nadenk, dan ga je elkaar ook continu blootstellen aan elkaars trauma's en dat is ook zwaar. “

Uit verschillende interviews bleek een patroon in het verloop van hun manier van *coping* vlak na de haataanval, en hun copingmechanismen op de langere termijn. De directe reactie was vaak paniek, *shutdown*, dan weggaan van sociale media, een tijdlang zwijgen, bagatelliseren van de haat, veel later soms toch actie ondernemen. Die actie kon bestaan uit het voeren van gesprekken over de haatincidenten met individuen en organisaties, maar ook uit het ondernemen van gerechtelijke

stappen of het geleidelijk opnieuw deelnemen aan het (sociale)mediadebat, maar meestal toch veel minder open, stiller, minder op de voorgrond.

10. NODEN VAN DE DOELWITTEN

Geïnterviewden gaven meermaals aan nood te hebben aan lotgenotengroepen enerzijds en organisaties en platformen om melding te doen van online haat anderzijds. Met die meldingen zou dan ook wel echt iets moeten gebeuren. Ze voelen de nood om hun verhaal (al dan niet anoniem) naar buiten te brengen en zo ook bijval en erkenning te krijgen van omstanders en het brede publiek. Erkenning is cruciaal voor de doelwitten, maar er zijn volgens hen ook structurele veranderingen nodig. Geïnterviewden geven aan dat nazorg heel belangrijk is, en dat ze die het liefst krijgen van een zelf te kiezen therapeut met een migratieachtergrond.

Enkele geïnterviewden met een publiek profiel gaven aan dat ze wel erkenning van omstanders hebben gekregen en ook wel steun van instituties, maar dat er verder vaak te weinig publieke erkenning was van hun slachtofferschap.

“What's really helping me now and find it more effective is to create association with others and telling people it's okay to speak up and to be vocal or try to use other ways. I'm talking about how the government is not welcoming people, especially migrants. So, I created an association and live with other people in a big house.”

“In het kader van de scheiding zat ik al sowieso in professionele begeleiding bij een psychologe. Maar dat was ook wel heel moeilijk, want ze is wit. Dat maakte het moeilijk om bepaalde dingen met haar te bespreken en dat heb ik ook bewust niet gedaan. Ik zit al een lange tijd bij haar en dat ging dan echt over de scheiding, maar kwamen er andere dingen bij. Ik merkte dat ik goed met haar kon praten over de scheiding en ze geeft mij goede tools en ik voel me goed bij haar, maar ik merk dat ik een deel van wie ik ben of wat ik meemaak niet echt bij haar kwijt kan.”

Alleen straffen van daders is niet voldoende, volgens de geïnterviewden. Er moet weliswaar ‘huiswerk’ voor de dader zijn, maar de overheid zelf moet ook structurele preventieve maatregelen nemen. Voor doelwitten met publieke profielen zou een straf van de dader (die vaak ook publiek profiel heeft) tot meer haatreacties tegenover het doelwit kunnen leiden. Bijvoorbeeld omdat die wraak wil nemen en zijn 'leger' trollen inschakelt, of omdat de volgers het spontaan voor de dader opnemen. In het geval van doelwitten zonder publiek profiel zou het wel een positiever effect kunnen hebben als de (niet-publieke) dader wordt aangeklaagd. Maar juist zij blijven vaak stil, omdat ze zich niet veilig genoeg voelen om hun verhaal te delen.

II. Besluiten

1. Racisme, seksisme en queerfobie als rode draad

Veel analyses, onderzoeken en mediaverslaggeving over online haat gaan niet in op de racistische, seksistische en homo- en transfobe dimensies van het fenomeen. Maar hoewel online haat wijdverspreid is, is het **in eerste instantie gericht tegen vrouwen en minderheden**. Online haat gedijt op een **voedingsbodem van groeiend racisme, vrouwenhaat, homo- en transfobie en queerfobie**. De doelwitten zijn op die manier dubbel kwetsbaar, want ze maken **zowel offline als online** deze onderdrukking en uitsluiting mee. Ook de instituten en instellingen die hen moeten ondersteunen, zijn minder toegankelijk en betrouwbaar voor minderheden, vanwege **vooroordelen en gebrekkige representatie**. Zelfs de digitale platformen die minderheden gebruiken, dragen inherent seksistische bias mee, omdat ze bijna uitsluitend ontworpen worden door mannen. Ook nieuwsredacties zijn onvoldoende divers en daardoor te weinig gevoelig voor de problemen van mensen in andere en maatschappelijk kwetsbaardere posities, waardoor ze mensen die doelwit zijn van online haat soms nog meer in onveilige situaties plaatsen.

2. Online haat dient een politiek doel en de impact wordt onderschat

Het doel is om bovenstaande groepen uit het publieke debat te weren, en dat lukt vaak. Doorheen de jaren hebben we gezien dat in veel gevallen de aanstokers politici zijn van **(extreem)rechtse partijen en bewegingen** (N-VA, Vlaams Belang, Schild en Vrienden). Deze vorm van online haat is dus bij uitstek een politiek project, waarbij men zowel **georganiseerd als niet-georganiseerd** te werk gaat. Die strategie en de maatschappelijke impact ervan, wordt onderschat.

Voor alle geïnterviewden was de online haat die zij meemaakten een levensveranderende gebeurtenis, die **impact had op hun mentale en fysieke veiligheid en hun zelfbeeld**. Voor sommigen was het diep **traumatiserend** en een aanslag op hun gezondheid. In enkele gevallen had het ook directe **economische gevolgen**. Vaak delen ook familie en vrienden daarin mee. Bijna altijd had de online haat ook een aanzienlijke impact op het offline leven en andersom.

Mensen die doelwit zijn van online haat hebben nood aan **contact met lotgenoten en nazorg** door personen en organisaties die zelf racisme, seksisme en queerfobie meemaken.

Bijna alle geïnterviewden pasten uit zelfbescherming een of andere vorm van **zelfcensuur** toe. Deze zelfcensuur breidt zich ook uit naar andere leden van de (online) gemeenschappen waartoe zij behoren. Ook hier zien we de politieke logica en het 'succes' van de haatcampagnes: **de doelwitten worden als voorbeeld gesteld** om ervoor te zorgen dat andere personen uit minderheidsgroepen wegblijven uit het publieke debat. Het erkennen en serieus nemen van online haat tegen minderheden is cruciaal voor het herstel van de doelwitten, maar ook om het democratisch publiek debat te beschermen. Online haat is een vorm van geweld die even ingrijpend is als andere vormen van (offline) geweld, en er sterk mee verbonden is. Het is hoog tijd dat er geïnvesteerd wordt in **gespecialiseerde hulpverlening en nazorg op maat van de doelwitten**.

3. Online haat gedijt in een ecosysteem van verrechtsing, commercialisering en straffeloosheid

Dit onderzoek toont, in lijn met onze eerdere ervaringen, aan dat online haat tegen vrouwen en non-binaire personen met een migratieachtergrond over veel meer gaat dan de relatie tussen de dader(s) en slachtoffer. Het speelt zich af binnen een breder ecosysteem, waarbij een **grote verzameling maatschappelijke actoren** hun verantwoordelijkheid om doelwitten te beschermen niet opnemen.

De daders, waarvan het **merendeel witte mannen**, zijn vaak **geradicaliseerd** in hun haat tegenover minderheden **onder invloed van rechtse en extreemrechtse politici**. De verrechtsing van onze samenleving, samen met structureel racisme, seksisme en homo- en transfobie, zorgt voor een **normalisering** van deze haat en dit geweld, zeker als ze vergeleken wordt met andere vormen van radicalisering. Sommige geïnterviewden kaartten dan ook terecht de discrepantie aan tussen de reacties en aanpak van islamitisch extremisme, en hoe omgegaan wordt met rechts-extremisme.

Politici zijn verantwoordelijk voor het **beleid en de wetgeving** die doelwitten van online haat moeten beschermen, maar **schieten daarin tekort**. In de zomer van 2022 kondigde de federale regering [een reeks maatregelen](#) af tegen racisme, als reactie op het uitblijven van een lang beloofd interfederaal actieplan tegen racisme. Daarbij werd ook ingegaan op de aanpak van online haat. De regering erkent dat er straffeloosheid heerst op sociale media, maar uit de voorgestelde maatregelen blijkt **hoe weinig verantwoording men kan of wil afdwingen van socialemediabedrijven**. De regering legt de nadruk op preventie en sensibilisering, maar heeft vrijwel geen mogelijkheden om de socialemediabedrijven ter verantwoording te roepen. Hopelijk zal een goede verankering van het in 2022 gestemde Europese Digital Services Act in de Belgische wetgeving hier verandering in brengen. Het uitblijven van een interfederaal actieplan tegen racisme zorgt er ook voor dat de beloofde monitoring van het antiracismebeleid door het middenveld nog steeds niet mogelijk is.

Het vertrouwen van de geïnterviewden in de politie als meldpunt en bescherming tegen online haat is over het algemeen laag³. Bovendien zorgt het wettelijk kader dat de politie moet volgen, ervoor dat mensen die doelwit zijn van online haat niet met een veilig gevoel melding kunnen doen, zeker als ze een publiek profiel hebben. Het in gang zetten van een politieonderzoek kan de **haat nog meer aanwakkeren**.

Ook wanneer er wel melding wordt gedaan van online haat, wordt er vaak niet vervolgd. Dit heeft te maken met **artikel 150 van de Grondwet**. Online haat wordt, wanneer er sprake is van juridische vervolging, gecategoriseerd als een drukpersmisdrijf, waardoor het voor een volksjury moet verschijnen bij het Hof van Assisen. Omdat dit soort processen lang duren en veel geld kosten, komen ze er bijna nooit. De enige vorm van online haat die ontsnapt aan deze gecompliceerde procedure is haatspraak met racistische motieven, omdat dit onder de antiracismewet valt en dus door de correctionele rechtbank behandeld kan worden.

³ Het fenomeen van wantrouwen tegen de politie als belemmering voor klacht indienen tegen online haat wordt bevestigd door nationaal en internationaal onderzoek: 17 S. Van de Weijer, R. Leukfeldt en S. Van der Zee, "Reporting cybercrime victimization: determinants, motives, and previous experiences", *Policing: An international Journal* 2020, vol. 43, nr. 1, 17 - 34. en N. Chakraborti, "Responding to hate crime: Escalating problems, continued failings", *Criminology & Criminal Justice* 2018, vol. 18, nr. 4, 392 e.v.

Recent onderzoek van gespecialiseerde juristen⁴ toont dan ook aan dat er de facto straffeloosheid heerst voor online haat, met uitzondering van enkele vervolgingen op basis van racisme. Ook ontbreekt er een intersectionele lens: het wettelijk kader biedt geen afdoende regelgeving voor haat en discriminatie op de kruispunten van bijvoorbeeld afkomst, gender en geaardheid. Bovendien bestaat er een discriminatie wat betreft de toegang tot rechtsmiddelen en vervolging voor doelwitten met andere beschermende kenmerken: als je racistische haat ondergaat kan je naar de correctionele rechtbank gaan, voor islamofobe of seksistische haat niet. Kortom, artikel 150 van de Grondwet, dat in een tijdperk lang voor het internet bedoeld was om de vrijheid van meningsuiting te beschermen, doet vandaag de dag net het tegenovergestelde. De uitzondering van vervolging via de antiracismewet zorgt ironisch genoeg voor een ongelijke behandeling, die in strijd is met verschillende Europese rechtskaders.

Als gevolg van de versnipperde Belgische staatsstructuur en de keuze van de wetgever om verschillende instellingen op te richten, zijn de niet-politionele meldpunten⁵ voor online haat versnipperd. Zo is Unia bijvoorbeeld niet bevoegd voor discriminatiemeldingen op basis van gender, maar wel het Instituut voor Gelijkheid van Vrouwen en Mannen (IGVM). Tegelijkertijd worden meldpunten ook geregionaliseerd: de Vlaamse overheid koos ervoor om de samenwerking met het interfederaal meldpunt Unia op te zeggen en een eigen Vlaams Mensenrechteninstituut op te richten. Het eenheidsloket dat de federale regering belooft laat op zich wachten. In tussentijd verwijzen het IGVM en Unia door naar elkaar als het nodig is, net als het Vlaams Mensenrechteninstituut. Op het moment van schrijven was het nog niet duidelijk op welke manier Unia en het nieuwe Vlaams Mensenrechteninstituut concreet gaan samenwerken rond online haat.

Bij gebrek aan afdoende wettelijk kader en vervolging zijn het mediabedrijven, socialemediabedrijven en redacties die bepalen of, en op welke manier online haat wordt aangepakt. De **commerciële belangen** die daar spelen, in combinatie met een **gebrek aan diversiteit bij die organisaties**, zorgen ervoor dat regelmatig een platform wordt gegeven aan extreemrechtse haatzaaiers. Ook worden uitspraken van vrouwen en non-binaire personen met een migratieachtergrond vaak op een manier geframed die haatreacties oproept. Dat gebeurt bijvoorbeeld door te kiezen voor **provocerende titels en quotes die 'betrokkenheid' opwekken op sociale media**. Mediabedrijven moeten in de digitale aandachtseconomie immers de logica volgen van sociale media met hun ophefversterkende algoritmes. Complexere en genuanceerde berichten worden zo ondergesneeuwd door emotie-opwekkende *viral posts*. Zo is aangetoond dat de Vlaamse nieuwsbedrijven niet alleen [hun titels aanpassen](#) om betrokkenheid op sociale media te vergroten, maar dat ze ook vaker ['zacht nieuws' en human interest-verhalen brengen](#), om mee te kunnen surfen op de algoritmes. Omdat die voorrang geven aan sterke emoties, leidt dit tot een situatie waarin mediabedrijven opzettelijk controversie opzoeken om hun engagement te vergroten en meer kliks naar hun advertenties te bemachtigen. Op deze manier ontstaat een voedingsbodem van waarop online haat gedijt.

⁴ C. Van de Heyning, M. Gaicometti, "Haatspraak of hatelijke belaging: tijd voor een adere kijk op artikel 150 van de Grondwet", Tijdschrift voor Mensenrechten 2023, jaargang 21, p. 6-13

⁵ Unia, Instituut voor Gelijkheid van Mannen en Vrouwen, Vlaams Mensenrechteninstituut, çavaria, ...

4. ‘Vrijheid van meningsuiting’ vereist een beter wettelijk kader, zowel voor de bescherming van doelwitten als voor het verantwoordelijk stellen van daders en (sociale)mediabedrijven

In principe is de reikwijdte van het recht op vrijheid van meningsuiting in België gespecificeerd door de wet, en moet ze op dezelfde manier gelden voor iedereen. In de praktijk zien we echter een **straffeloosheid** tegen online haat, die het gevolg is van een **falend wettelijk kader en vervolgingsstelsel**. De juridische vervolging van haatspraak is dus een politieke keuze: **een aanpassing van artikel 150 van de Grondwet** kan ervoor zorgen dat ook andere vormen van online haat makkelijker voor de rechtbank verschijnen. Hiervoor is echter een **dubbele tweederde kamermeerderheid nodig**.

De teneur in het publieke debat is helaas eerder omgekeerd: [er wordt zelfs gepleit om ‘aanzetten tot haat’ niet langer strafbaar te stellen](#). Ironisch genoeg gebeurt dit onder het mom van het beschermen van de vrijheid van meningsuiting.

Het feit dat de vrijheid van meningsuiting van een bepaalde groep ten koste gaat van een andere, is een groot probleem. De tijd is voorbij dat politici hun ogen kunnen sluiten voor de groepen die uit het publieke debat worden gehouden door geweld en intimidatie. Een samenleving gebaseerd op gelijkheid creëert de voorwaarden waarmee iedereen kan deelnemen aan het publieke debat, zonder onderscheid te maken op basis van afkomst, gender en geaardheid, en zonder bang te moeten zijn voor hun veiligheid. Een beter wettelijk kader moet daarom zorgen voor een effectievere vervolging van strafbare haatspraak, maar ook het beter verantwoordelijk stellen van mediabedrijven die geld verdienen door een platform te bieden aan haat en geweld. Ook de Europese regelgeving verplicht ons daartoe. De huidige, intransparante zelfregulering van socialemediabedrijven volstaat niet. Bij een herziening van de wettelijke verankering van het recht op vrijheid van meningsuiting is het cruciaal om de ervaringen van doelwitten centraal te stellen.

III. AANBEVELINGEN DOOR GEÏNTERVIEWDEN

1. Bied handvatten aan omstanders om in te grijpen

Omstanders moeten vaker ingrijpen wanneer ze getuige zijn van online haatincidenten, zowel door op het moment zelf te reageren, als door melding te doen van de haatspraak. Ze hebben momenteel echter onvoldoende mogelijkheden om (anoniem) melding te doen of klacht in te dienen. Bovendien lopen omstanders, wanneer ze reageren, het risico om zelf doelwit te worden van de haat.

2. Erken online haat als een vorm van structureel geweld

Online haat zou door de maatschappij en dus ook door directe familie en vrienden niet gebagatelliseerd en genormaliseerd moeten worden. Ook moet online haat niet gezien worden als uitzonderlijk, maar als een structureel probleem. Alleen dan kan het probleem ook structureel worden aangepakt. Om een scherper beeld te krijgen van de aard en omvang van het probleem moet ook werk worden gemaakt van **grootschalig kwalitatief en kwantitatief onderzoek**, met aandacht voor intersectionele onderdrukking.

3. Investeer in zorg op maat voor doelwitten

Voor doelwitten van online haat zouden er betrouwbare organisaties en instituties moeten zijn om melding te doen. Daarnaast is er behoefte aan meer en betere publicatieplatformen om hun verhaal de wereld in te sturen, en moet er gespecialiseerde en gratis nazorg zijn, zoals therapie, medische zorg en lotgenotengroepen.

4. Omgang met de daders: werk aan preventie en herstel, maar bied geen platform aan haatzaaiers

De doelwitten geven aan dat enkel straffen van daders niet genoeg is om het probleem op te lossen. Preventie is belangrijk, net als herstelgericht werken na de feiten, indien daders geïdentificeerd worden.

Daarbij is het belangrijk om rekening te houden met de specifieke groep waaruit de overgrote meerderheid van de daders bestaat: witte mannen die beïnvloed worden door extremistische haatzaaiers.

De aanstichters van de haat, die vaak een publiek en politiek profiel hebben, moeten vervolgd en bestraft worden. Echter, even belangrijk is dat zij – indien ze doorgaan met hun haatspraak – ook geweerd worden door mediaplatformen (deplatforming).

5. Houd socialemediabedrijven verantwoordelijk

Europese en internationale richtlijnen en verdragen die de cyberspace reguleren – zoals regels rond rechtvaardige algoritmen en de verantwoordelijkheid van socialemediaplatformen – moeten door nationale overheden worden omgezet in wetgeving en gehandhaafd worden.

De voordelen en gevaren van anoniem of juist verifieerbaar online zijn (je gegevens zijn dan verplicht bekend bij sociale media platformen en/of overheden) moeten bediscussieerd worden. Er moet iets gedaan kunnen worden tegen anonieme troll-accounts, maar tegelijkertijd zouden mensen die doelwit zijn, anoniem iets moeten kunnen melden.

Socialemediabedrijven mogen niet 'untouchable' zijn en online haat mag geen verdienmodel zijn.

Om deze aanbeveling van de geïnterviewden concreter te maken vullen we ze aan met voorstellen uit het memorandum van de Napar-coalitie, een coalitie van een zestigtal Belgische organisaties die ijveren voor een interfederaal actieplan tegen racisme.

Door middel van hoge boetes - 10% van de omzet van het bedrijf - dienen socialemediabedrijven verplicht te worden om:

- *de wetgeving te respecteren van het land waarin de haatboodschap verschijnt. Op die manier worden racistische haatberichten die vanuit België gelezen kunnen worden volgens Belgisch recht*
- *geëvalueerd, en niet meer volgens de wetten van het land waar het bedrijf zijn maatschappelijke zetel of server heeft.*
- *heldere klachtenprocedures te ontwikkelen, met een duidelijke knop om haat te melden.*
- *alle gebruikers te wijzen op de illegaliteit van hate speech en gerichte communicatiestrategieën op te zetten naar gebruikers die al eens over de schreef gingen.*
- *kwantitatieve en kwalitatieve rapportering over meldingen te publiceren én transparant te zijn over de gehanteerde criteria om content te verwijderen.*
- *strafbare content zelf op te sporen en binnen de 24 uur te verwijderen.*
- *geen advertenties die haatboodschappen verspreiden te verkopen.*
- *de samenwerking met justitie, Unia en de Belgische overheden te verdiepen.*
- *loyaal mee te werken met het parket en de gevraagde informatie aan te leveren in het kader van gerechtelijke onderzoeken naar hatespeech: de identiteit en IP-adressen van de auteurs, kopie van de verwijderde content of accounts, rapportering over welke gebruikers de content kritiekloos actief mee hebben verspreid.*
- *een meldingsplicht bij een extern centraal meldpunt te hebben wanneer ze content verwijderen vanwege haatspraak en discriminatie.*

6. De verantwoordelijkheid van de media: haat en racisme mogen geen pasmunt zijn in de aandachtseconomie⁶

Reguliere journalistieke media moeten ook hun verantwoordelijkheid nemen, door politici met haatdragende of antidemocratische standpunten geen platform te bieden. Ook moeten ze voorzichtiger omgaan met frames die aanleiding kunnen geven tot haat. Dit gaat onder meer om tendentieuze taalgebruik in titels en bijschriften op sociale media, en om de keuze voor afbeeldingen

⁶ zie ook: <https://www.knack.be/nieuws/belgie/de-door-woke-geobsedeerde-pers-mag-zich-stilaan-bezinnen/>

die vooroordelen en stereotypen bevestigen. Enkel als mediaorganisaties stoppen met het gebruiken van online haat (en de bijbehorende clicks en advertentie-inkomsten) als verdienmodel, kan de normalisering ervan een halt worden toegeroepen.

7. Middenveldorganisaties moeten actief antiracistisch zijn, en oog hebben voor intersectionaliteit

Activisme, protesten en community-werk kunnen zorgen voor de maatschappelijke veranderingen die nodig zijn om online haat tegen te gaan. Daarom moeten middenveldorganisaties **actief antiracistisch** zijn en ook oog hebben voor andere vormen van maatschappelijke onderdrukking. Ook moeten ze **een platform bieden aan verhalen van slachtoffers**, eventueel door middel van lotgenotengroepen. Daarnaast kunnen ze **omstanderstrainingen** organiseren en laagdrempelige initiatieven opzetten voor jonge mensen die doelwit zijn van online haat, eventueel in samenwerking met scholen. Tot slot kunnen middenveldorganisaties ook naar manieren zoeken om doelwitten **financieel te ondersteunen**.

8. Wetgeving en vervolging: dringend werk maken van een beter wettelijk kader, waarbij slachtoffers centraal gesteld worden

Zoals al uitgebreid toegelicht hierboven, dringt een beter wettelijk kader zich op. Dit onderzoek, dat de ervaringen van doelwitten van online haat centraal stelt, kan een onderbouwing vormen voor het toekomstige politieke debat.

Vanuit het standpunt van de doelwitten is het belangrijk om te werken aan een wetgevend kader dat:

- de veiligheid van de doelwitten niet nog meer in gevaar brengt als er een onderzoek geopend wordt en men overgaat tot vervolging.
- 'aanzetten tot haat' duidelijker definieert.
- geen onderscheid maakt wat betreft vervolging tussen verschillende discriminatiegronden, en artikel 150 van de Grondwet op die manier wordt aangepast dat alle haatspraak op basis van beschermde criteria uit de antidiscriminatie wetten gecorrectionaliseerd wordt.
- proactief is. Parket en justitie moeten uit zichzelf optreden, maar mét aandacht voor mogelijke repercussies tegenover de doelwitten.

Een Parlementaire commissie Online Haat, waar slachtoffers gehoord worden, kan als opdracht krijgen om het fenomeen duidelijk in beeld te brengen en wetgevend werk voor te bereiden.

9. Het onderwijs moet meer aandacht besteed worden aan de aanpak van online haat en racisme

Ook in het onderwijs kunnen enkele maatregelen genomen worden. Zo zou zowel racisme als online haat in het lescurriculum moeten worden opgenomen, en moeten leerkrachten beter ondersteund worden in de omgang met het probleem.

10. Politici en partijen die haat zaaien moeten verantwoordelijk worden gehouden

Ook politici zelf hebben een grote verantwoordelijkheid wanneer het gaat om online haat. Zij beïnvloeden de publieke opinie en moeten de rechtsstaat beschermen. Wanneer ze zich bezondigen aan strafbare hate speech is het daarom noodzakelijk dat ze (tijdelijk) worden ontzet uit hun politieke rechten.

De European Commission Against Racism and Intolerance (ECRI) beveelt een wettelijke verplichting aan om **publieke financiering stop te zetten van organisaties en partijen die racisme promoten**. Waar een mechanisme van publieke financiering van politieke partijen in voege is, betekent deze verplichting ook de drooglegging van partijen die racisme promoten.

Tot slot is een fundamentele aanpak nodig van de voedingsbodem van online haat. We pleiten daarom voor een **structurele en duurzame** aanpak in tegengaan van racisme, seksisme, homofobie, misogynie, colorisme en het dekoloniseren van de samenleving, met oog voor intersectionele onderdrukking.

Denk je aan zelfdoding en heb je nood aan een gesprek, dan kan je terecht bij de Zelfmoordlijn op het nummer 1813 of via www.zelfmoord1813.be